

С.А. Ільченко

Харківська державна академія дизайну і мистецтв, Україна

ВПЛИВ СЕЛЯН-МІГРАНТІВ НА МІСЬКИЙ ПРОСТІР (ХОШИМІН — ГАН ДАУ)

Загальною метою цього дослідження є визначення ступеня впливу «сільського» способу життя нових мешканців на трансформації міського простору Хошиміна. В статті розглянуті питання просторового розвитку у країнах з перехідною економікою, конфігурації формальних і неформальних практик планування та прояви впливу локальної міської спільноти.

Ключові слова: міське середовище, міський спосіб життя, сільській спосіб життя.

Постановка проблеми

Зміни архітектурного середовища українських міст можна краще і наочніше розуміти, якщо зіставляти їх з аналогічними трансформаціями у світі. У вітчизняній архітектурній теорії до порівняльного аналізу традиційно залучають європейські міста, приймаючи урбаністичний розвиток країн євросоюзу за своєрідний еталон. Проте більш коректним видається порівнювати подібне з подібним без огляду на умови регіональної традиції. При тому зводити аналіз суто до постсоціалістичного або постколоніального дискурсів недоцільно, на що звертає увагу Карін Віст. Вона каже: «Загальна проблематика подібності-відмінності, яку формулює порівняльне дослідження, завжди відображена в напрузі між універсалізацією (пошуком загальних правил) та індивідуалізацією (порівняльними підходами, що наголошують на різниці)» [1, с. 831]. Однак, підкреслює Віст, просторовий аналіз міст Центрально-Східної Європи зазвичай містить виразне або неявне порівняння з західними моделями міської просторової організації [1] або ж з ідеальними моделями, як про це каже Роберт Бореґард [2]. Тому більш відсторонене зіставлення міст зі схожими умовами розвитку є і більш об'єктивним.

Архітектурне середовище в'єтнамського міста Хошимін (колишній Сайгон) було обрано для детальнішого аналізу тому, що його розвиток (точніше наслідки розвитку — поступові зміни міської морфології і втрата автентичної забудови) має відчутну подібність до ряду українських міст. Поштовхом дослідження послужила суперечка у соціальній мережі «Фейсбук» щодо змін в архітектурно-історичному середовищі Львова між опозиційними групами, де умовні «традиціоналісти» обстоювали збереження автентичної субстанції середмістя на протигагу умовним «модернізаторам», що прагнули перетворень за європейськими взірцями. (Здається, такі полярні позиції стосовно міських змін скрізь не є рідкістю.) В цій суперечці

саме зміни в Сайгоні наводилися як негативний приклад впливу некорінних мешканців міста на його історичне середовище. Принагідно згадувалися відмінний спосіб життя (лефевривська просторова практика [3]) новоприбулих і відсутність навичок при «користуванні» містом. З огляду на значну заміну тамтешнього місцевого населення, яку описує Джим Хаус [4], вплив ринкових відносин на розвиток міста, на який вказує Майкл Вайбель [5], та суміш «формального» й «неформального» у міських практиках Хошиміна [6], місто видалося доволі відповідним для порівняльного аналізу з містами України. Отже, слід було зблизька проаналізувати «інтервенцію» заміщеної спільноти — тієї, що не має стосунку до тяглого, спадкоємного творення міста і проживає його у власних, відмінних практиках. Іншість просторових практик означає, що потрібно дослідити таку спільноту у природних для неї умовах, дослідити «норму» її буденних практик і просторову організацію її звичаєвих поселень. Відтак якщо дослідження Хошиміна починалося з припущення про заміну «міського» населення «сільським», то для розуміння «норм» останнього, його традиційних просторових структур і характеру повсякдення довелося провести додаткове польове дослідження — аналіз селища рибалок Ган Дау (Gành Dầu).

Ця робота відштовхується від припущення, що міський простір трансформується не лише через плани його архітекторів (лефевривські «репрезентації простору» [3]) і урбаністичні теорії, але внаслідок взаємодії влади, що «продукує простір», та містян, що його «проживають». Буденні «просторові практики» локальної спільноти можуть по-різному впливати на міський простір, і цей вплив проявляється фізично — через об'єкти чи артефакти. Оскільки вивчаються характерні прояви такого впливу, а не його еволюція, дослідження допускає — і певною мірою потребує — «чистих» прикладів, як от коли стається радикальна зміна місцевої

спільноти. На тлі історичних заміщень міських спільнот в Україні пропонується далі розгляд просторових трансформацій Хошиміна виявляє спільні з українськими випадками риси як за динамікою, так і за міграційними процесами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Окреслюючи вплив культурних традицій на архітектурну форму, Амос Рапопорт [7] скористався поняттям «спосіб життя» (фр. *genre de vie*) Максимальна Сорре [8] для опису культурної матриці, яка обмежує вибір форми. Форма будинку зумовлюється не якоюсь однією причиною, вона є наслідком ряду соціокультурних факторів. Прикметно, що ці фактори Амос Рапопорт вважає «первинними», а кліматичні умови, способи будівництва, доступні матеріали та технології — «вторинними», або «модифікуючими». Архітектура, таким чином, є культурним вираженням ідентичності конкретних громад. Але перш, ніж вивчати вплив сільського способу життя на місто і задля уникнення зайвої двозначності, необхідно конкретизувати поняття ідентичність, адже його застосовують по-різному і до місця, і до спільноти, і навіть до способу життя й досвіду, як-от «міська ідентичність» (*urban identity*), «сільська ідентичність» (*rural identity*). Зауважмо, що «міська ідентичність» у роботах Марко Лаллі [9], Девіда Гарві [10], Девіда Узелла [11], Шерон Зукін [12], Данієля Беланче [13] та «сільська ідентичність» у трактуваннях Барбари Чінг [14], Елісон Алкон [15] та Джанет Фітчен [16] визначаються через «ідентифікацію місця» (*place identification*), яка своєю чергою пов'язує «самоідентичність» (*self-identity*) з «ідентичністю місця» (*place-identity*) за Гарольдом Прошанським [17]. Тому надалі категорію ідентичність будемо застосовувати виключно до місця, а для групової ідентичності (спільноти) використовуватимемо поняття «культурна модель ідентичності» (*cultural pattern of identity*) та «етнічна/національна модель ідентичності» (*ethnic/national pattern of identity*) і їх похідні, як це формулює Загорка Голубович [18]. Осмислюючи кризу ідентичності, вона бачить її загальну причину в редуванні цінностей через глобальні підходи. Тож, на її думку, суспільства чи локальні спільноти можуть «або зберігати свої традиційні культурні ідентичності, або асимілювати свій спосіб життя за єдиною моделлю» [18, с. 37]. Відтак, коли йдеться про підлаштування під єдину модель, робочою категорією можемо прийняти колективну ідентичність, що будується на культурі споживання. А що недоцільно застосовувати до ідентичності абстрактних чи загальних визначень, вдамося до формулювань, запропонованих Кірсі Нінімакі — «споживча/споживацька ідентичність» (*consumer identity* [19]) і

Аароном Агувія [20] — «ідентичність споживачів» (*consumers' identity*), як таких, що описують вплив культури споживання (про який міркують і Лефевр [3], і де Серто [21], і Голубович [18]). Це робоче поняття також базується на культурі, як і «культурна ідентичність», тільки в даному випадку на культурі споживання, як її трактують Дон Слейтер [22] і Ерік Арнолд [23]. В контексті нашого дослідження також важливо підкреслити зв'язок «ідентичності споживачів» з «плинним суспільством» (*liquid society*) Зигмунта Баумана, котре перебуває в процесі постійних змін і для якого характерна несталість і невизначеність [24].

Мета статті і дослідницькі питання

У випадку, коли місцева спільнота змінюється, заміщується в міському просторі (заміщеною можна назвати громаду, яка проживає місто через привнесені ззовні і відмінні від попередньо тут створених просторові практики), **дослідницьке питання** звучить так: *Як саме спосіб життя заміщеної спільноти впливає на міське середовище?*

Слід відзначити, що місцева спільнота може мати неоднорідний характер і складатися з двох і більше групових ідентичностей (подібно міський простір можуть характеризувати дві чи більше морфологічні структури) як результат співіснування відмінних культур чи субкультур. Тому важливо зрозуміти специфічні рамки спільного для громади загалом, що виливається в два **уточнюючі питання**: *Яка суттєва відмінність носіїв сільського способу життя унеможливує колективне/спільне використання простору? Яким чином подібна відмінність впливає на трансформації міського простору?*

Ці питання вкупі з наміром розкрити зв'язок між соціокультурними процесами й фізичними об'єктами (артефактами) дозволяють вдаватися як до етнографічних, так і інтерпретаційних прийомів. Оскільки досліджуються не параметри впливу, які добре описуються за допомогою статистичних, кількісних методів, а якісний взаємовплив спільноти й середовища, важливо, осмислюючи характерні прояви такої взаємодії, спостерігати їх безпосередньо. Тому **мета даної роботи** полягає у визначенні ступеня впливу «сільського» способу життя нових мешканців на міський простір.

Виклад основного матеріалу

Дослідження змін архітектурного середовища Хошиміна у січні 2020 року було зосереджене на середмісті. Детально розглянуто кілька історичних кварталів в окрузі Нгуєн Тай Бінх (Nguyễn Thái Bình) Першого району міста. Окрім того спостереження велося в округах Бен Тхань (Bến Thành) і Бен Нге (Bến Nghé) Першого району з

прилеглими до них Шостим округом (Phường 6) Третього району та Дванадцятим округом (Phường 12) Четвертого району. Дослідження складалося з двох етапів. На етапі «знайомства» сформувався загальні враження від міського середовища і розуміння масштабу його змін. Після аналізу просторової структури рибальського селища Кієн Гіанг настав етап «деталізації» — збору даних для «густого опису». Час спостереження збігся з новорічними святами (за місячним календарем), тож можна було спостерігати «використання» міського простору у буденному житті і в час свята.

Ця частина Хошиміна була сформована в колоніальну добу і має планувальну структуру подібну до більшості європейських міст. Для забудови характерна строката суміш класичної архітектури 19 сторіччя з міжвоєнною архітектурою і зразками повоєнного модернізму. Внаслідок численних інфраструктурних проєктів (наразі завершується будівництво першої гілки метро) середмістя справляє враження нескінченного будівельного майданчика. Агітаційні стенди з партійними гаслами нагадують, що ви у комуністичній країні. Хаотичний рух і величезна кількість моторолерів (існує навіть послуга таксі-моторолера) на міських вулицях відображені на плакатах і картинах як певний символ міста. Так само як і колишня назва — Сайгон, яку вживають частіше за сучасну. Впадає в око своєрідна зверненість до часів республіки В'єтнам (Việt Nam Cộng hòa), виражена у фотографіях сайгонських вулиць 1950-70 років — стріт-фото переповнюють не тільки численні готелі, а й будь-які приміщення — від перукарень і кафе до музеїв. Ця присутність архівних фото з буденного життя нагадує перевідкриття досоціалістичного «золотого віку», як описує Карін Віст [2]. Перенасиченість рекламою та мерехтіння динамічного освітлення фасадів нових будівель робить вулиці середмістя подібними до Харкова або Дніпра. Подібними є і занехаяність історичної забудови, і фрагментування цілісної картини міста, і завузькі, а місцями відсутні хідники. Хошимін не надто зручне місто для піших прогулянок. Підхід до збереження архітектурної спадщини скоріше демонструє увагу до певних будівель-«ікон», ніж до рядової забудови. Якщо в русі вулицею історичне тіло міста сприймається ще доволі цілісним, то спостереження з дахів демонструє нескінченні надбудови, своєрідну міську «пикселізацію», де життя снується ніби на кількох просторових рівнях. Рух автівок і більшою мірою моторолерів — дуже активний і хаотичний. Останні рухаються, не обтяжуючи себе виділеною для транспорту смугою, а спокійно виїжджаючи на хідники або ж пішохідні переходи. Хідники середмістя і магістральних вулиць нагадують нескінченну приватну парковку моторолерів і «вільний простір» для

приготування й споживання вуличної їжі або для торгівлі. Громадський транспорт ніби існує, на вулиці Хам Нгі (Hà Nội) облаштований сучасний автобусний термінал (муніципальний), який у порівнянні з подібними зупинками українських міст не видається надто заповненим. Більшість автобусних зупинок в середмісті інтегровані в перші поверхи забудови (наприклад, приватний VIP-автовокзал Hoa Mai, Trạm Xe Hoa Mai VIP) і не одразу впадають в око. Зранку місто активно прибирають, але надто чистим його не назвеш. Значні площі середмістя виокремлені із загального тіла огорожами. Зазвичай це або урядові, або освітні будівлі. Міські сквери доглянуті, тільки якщо вони є частиною музею або установи. В інших випадках це доволі занедбані безлюдні простори. Зранку можна помітити поодиноких людей, що бігають, велосипедів на диво небагато і ними пересуваються здебільшого літні люди. До шуму міського руху увечері додається спів вуличних караоке і звуки міста стають голоснішими. Відносно тихо тільки вранці.

Особливості трансформації міського простору можна умовно звести до двох процесів. Перший — зростання міста — простежується в змінах силуету середмістя. Місто не просто виростає на певну кількість поверхів. Зростання у висоту супроводжується поглинанням історичної мережі вулиць і змінами в морфологічній основі простору. Кожна висотна будівля поглинає один або кілька кварталів старого міста. Хмарочоси створюють вузли концентрації руху, роблячи мережу вулиць 19 сторіччя недоцільною декорацією. Але це сприйняття з точки зору пішохода. Спостереження з дахів дає відчуття, що існує два шари забудови, де перші-другі поверхи створюють деяку видимість «історичного», але геть не домінують у просторі.

Другим процесом є інтервенція нових функцій у фізичне тіло міста, де форма вже не є значущою, а стає лиш «обставиною» і своєрідним ресурсом. Інтервенцію ілюструє добре відреставрована будівля центрального поштового відділення 1891 р. (Bưu Điện Trung Tâm Thành Phố), де суто поштова функція майже непомітна. Торгівля сувенірами потроху захоплює будівлю. Наочним проявом інтервенції також є будинок 42 на вулиці Нгуєн Хю (42 Nguyễn Huệ). Житловий будинок у стилістиці повоєнного модернізму, де колись мешкали високопоставлені чиновники і американські військові після падіння Сайгона отримав нових мешканців (частину квартир передали робітникам верфі). З часом будинок перетворився на туристичний центр, де поряд з квартирами з'явилося більше 30 неліцензованих кафе і магазинів. І хоч постійно з'являються повідомлення про їх виселення, кількість комерцій тут не зменшується. З часом будинок став туристичною принадою, його називають навіть хіпстерським

притоном. Втім комерційна функція є радше закономірною з огляду на витіснення містян з середмістя. Вайбель зазначає, що «у внутрішніх районах середмістя Хошиміна зафіксовано значне зменшення щільності населення між 1989 і 2005 роками у зв'язку зі зростаючим попитом на перетворення житлових приміщень у бізнес-площі...» [25, с. 62]. Ці зміни, на його думку, аналогічні до тих, що відбуваються в китайських містах. Ущільнення середмістя можна пояснювати недостатнім контролем чи слабкістю місцевої влади або скупченням капіталу в міському центрі, та, схоже, це пояснює більше обставини, за яких модерне життя вторгається в історичне середовище. Що означає це вторгнення, не так очевидно.

Тут помічними будуть категорії «видимого» і «невидимого» в міському просторі, які підказують, що все це викликано якоюсь потребою. Про «виставлене на показ» Рікарду Кампос каже, як про «щось, що об'єктивується з моменту, коли воно стає видимим. Зробити щось видимим — означає дати йому об'єктивне існування (зробити його «об'єктом»)» [26, с. 55]. Видимість, на його думку, завжди є позицією відношення, де хтось показує щось (про себе) іншим. Видиме і невидиме в міському просторі пов'язане з тим, що в практиці просторового планування називається формальним і неформальним. Міський простір Хошиміна наочно це відображає. Формальне планування базується на управлінні територією і закріплене в нормативній базі, сукупності законів і урядових норм. Це, за Майклом Вайбелем, поле офіційного впливу для реалізації проектів розвитку. Втім чинні формальні практики планування є не єдиною обставиною змін в міському середовищі.

Зміни особливо помітно саме в середмісті. Просторове виростання і своєрідні будівельні перетони, хто зведе найвищу будівлю Хошиміна, демонструє хмарочос фінансової вежі «Vitechso» (Tháp Tài chính Vitechso) в окрузі Бен Нге Першого району. Завершена у 2010 році ця 68-поверхова споруда залишалася найвищою до зведення у 2018-му 81-поверхового хмарочосу «Орієнтир 81» (Vincos Landmark 81) у 22 окрузі району Бінххань (Bình Thạnh). Вежа «Vitechso» є важливим прикладом у розгляді формальних практик, оскільки будівництво такого значного об'єкту вимагало відповідності нормативному полю. З технічної точки зору побудувати хмарочос у середмісті суттєво складніше, ніж на вільній території. Оскільки раціональних підстав тут небагато (а витрати мають бути більші), має працювати інша логічна причина. Що пояснить таку настирливість? Чому саме середмістя? Схоже, йдеться про «видимість» і ствердження нових гравців у міському просторі. Те саме стосується інфраструктурного проекту першої гілки міського

метро, що також пролягає через середмістя. Ця «видимість» має, вочевидь, власний символізм. Вхідження до клубу «міст із метрополітеном» є не тільки мотиватором, а й вочевидь символізує модерний розвиток міста і країни: з одного боку, будівництво відповідає усім міжнародним рекомендаціям, а з другого, метро має зробити цей шумний та доволі недружній до пішоходів простір гармонійним.

Важливо, що тут ми говоримо не про необхідність розвитку міського транспорту як такої, а про місцеву реалізацію глобальних тенденцій. «Формальне» в просторовому розвитку орієнтоване на глобальні процеси, і «видимість» націлена на демонстрацію відповідності (бути в колі успішних міст). Модерність і зміни вважаються безумовними цінностями. Середмістя має змінюватись відповідно до світових візрів.

Видиме і формальне в середмісті Хошиміна каже про одного з найпотужніших соціальних агентів, що, згідно з Рікарду Кампосом [26, с. 59], формують і окупувають міський ландшафт (міський простір). Підкреслена невідповідність вежі «Vitechso» до її оточення, тобто до колоніальної забудови середмістя, наводить на думку про грандіозність та показність як видимі прояви влади (за Баландьє [27, с. 25]). Це прояв влади економічних інститутів, наочна демонстрація зростання економіки В'єтнаму. Політичні інститути в середмісті можна визначити по закритій (вилученій з загального міського простору) території та охороні. Це переважно будівлі колоніального періоду. Неагресивні до оточення, вони демонструють радше спадковість влади: муніципальні департаменти, військові частини, комісаріати і банки розмістились у будівлях колишніх колонізаторів (своєрідна магія місць влади). У цьому контексті цікава доля колишньої резиденції президента Республіки В'єтнам — тепер Палац Незалежності (Dinh Độc Lập), завершеної у 1966 році за проектом архітектора Нго В'єт Чета (Ngô Viết Thụ). Хоча зали Палацу час від часу використовуються для партійних і державних прийомів та проведення значних міських подій, це відносно доступне місце, можливо, тому що стало туристичним об'єктом. Але парк, у якому він розташований, — так само вилучений з загальноміського простору. Якщо загальною рисою просторів влади у середмісті є закритість, що проявляється в обмеженому доступі, то в проектах, які реалізуються за рахунок спільних або виключно іноземних інвестицій, відмежування від міста набуває іншої форми. Майк Дуглас та Лілінг Хуанг, описуючи, як міжнародні забудовники реалізують амбітні проекти нових районів Хошиміна, означають ці квартали як закриті і збудовані виключно для заможного середнього класу [28, с. 2–4]. Найбільші з них, Фу Мі

Хунг (Phú Mỹ Hưng) та Чу Тхім (Thù Thiêm), фактично будуються як місто в місті, відокремлюючи і привласнюючи громадський простір. Дослідники пов'язують таке привласнення з процесами глобалізації. Це й справді важливий чинник, але не єдиний. Тут слід перейти до неформального в практиках просторового планування та до його проявів у середмісті.

Неформальна практика планування, за Вайбелем, відбувається в разі небажання міської адміністрації належно діяти або через її самоусунення від процесів планування. Крістоф Ван Ашше виділяє у просторовому плануванні потенційно формальні встановлення: плани, політику, закони (в нас кажуть «нормативне поле», «будівельні норми») та неписані правила, що впливають з традиції чи узгодження інтересів [29, с. 659]. Втім, зазначає він, всі вони можуть ставати неформальними (або мертвими в разі непрацюючих норм). Писані устава (планувальні норми) стають «мертвими», коли не здатні адаптувати альтернативні (як правило, неформальні) норми. Детальний аналіз забудови кількох кварталів середмістя Хошиміна дозволяє побачити ці прояви неформального в просторі. На додачу до неконтрольованого і хаотичного зростання поверховості тут треба відзначити ущільнення внутрішнього простору житлових кварталів та привласнення громадського простору. Ці прояви важко (або й неможливо) віднести до діяльності міжнародних забудовників або до впливу муніципальних органів чи міжнародних організацій. Місто безперервно (щоденно) деконструюється здебільшого його мешканцями. Зміни можна би пов'язувати з міграційними процесами та заміною корінного населення. Якщо це так і місто змінюється під впливом нових мешканців (як гіпотезовано вище, вихідців з сіл), то ми мали б зауважувати прояви відповідного способу життя і зіставну подібність до просторової організації традиційних поселень. Для доведення або спростування припущення, відтак, слід було проаналізувати, які саме просторові особливості відповідають «сільській» ідентичності.

Приклад для порівняння мав відповідати кільком критеріям. По-перше, це мало бути стале поселення з достатньо довгою історією. По-друге, морфологічна основа селища мала відповідати його природному розвитку (не мати регулярного планування, характерного для колоніального періоду і нових анклавів «глобалізованого світу»). По-третє, сусідство місцевої спільноти мало бути виражене просторово. Таке селище було знайдене у північній частині острова Фукуок (Phú Quốc), провінція Кієн Гіанг (tỉnh Kiên Giang), де було проаналізовано просторову організацію сільської комуни Ган Дау (Gành Dầu).

Сталість цього поселення відзначається незмінним упродовж вже кількох сторіч промислом — більшість жителів тут рибалки. Підказкою про час його виникнення є храм Нгуєн Трунг Трюк (Đình thờ Nguyễn Trung Trục ở Phú Quốc), названий на честь антиколоніального військового командира (Нгуєн Трунг Трюк, 1837–1868) і збудований у 1882 році на місці його останньої битви. Отже, селище виникло не пізніше першої половини 19 сторіччя. Забудова, як і в українських селах, розгортається вздовж доріг та понад бухтою. Навколо храму є вуличне кільце, що охоплює також маленький аеродром і стелу, присвячену мученикам антиколоніального спротиву (Bia tưởng niệm xã Gành Dầu). Увагу привертає вулиця вздовж бухти, яка має ознаки селищного центру, оскільки і вдень і вночі тут, на відміну від інших вулиць, вирує життя. Це ділянка близько 650 метрів з обмеженим рухом транспорту (тільки для моторолерів) і фактично є пішохідною, з основною мережею доріг вона поєднується через видовжений сквер. Візуально це найщільніше місце, де вряди-годи виринають другі лінії забудови. Вулиця сформована будинками з різних періодів минулого сторіччя (від міжвоєнного до сучасних). Регулярне планування з'являється тільки в південній частині селища і, судячи з відсутності забудови, призначене для нових ділянок під майбутній розвиток. У північно-східній частині також є ознаки нового будівництва — готельного комплексу, але загалом міський ландшафт відповідає сталому історичному поселенню. Хідники є тільки на кільцевій вулиці, але й там вони влаштовані радше спорадично (поблизу зупинок). Місця влади і пам'яті не вилучені з загального простору, а скоріш артикульовані брамами. Вуличне освітлення і новорічні гірлянди виникають тільки подекуди. Помітною ознакою селища й хуторів є відсутність парканів, їх можна побачити тільки біля готелів. Ринкова торгівля розгорнута вздовж доріг і має радше вигляд скупчень. Неодмінним атрибутом кожного житлового будинку є жертвник, зазвичай розташований біля входу, але буває і в буферному просторі «вітальні» або ж на вільній ділянці через дорогу. Місцині властиве відчуття спільного (нерозділеного) простору, найбільш відчутне на пішохідній вулиці вздовж бухти. Самої бухти майже не зауважувеш за першою лінією будинків, що також є причалами та елінгами рибальських лодок. Її можна помітити або крізь крамниці першого поверху, або в єдиному вільному проході, що через міст веде до ресторану на палях. Житло строкато переривається торговельними ятками і майстернями. Простір вулиці теж пульсує, то звужуючись до трьох-чотирьох метрів, то розширюючись курдонерами, де видно другу і третю лінії забудови. Незвичною ознакою

звичайного житлового будинку є відсутність стіни у вітальні, яка візуально (і фізично) поєднана зі спільним простором вулиці. У сучасних будинках цього вже немає, з'являються розсувні двері, але при цьому самі будинки трохи зсуваються вглиб від вуличного фронту, залишаючи невеликий простір форзони для жертovníка. В спеку вулиця накрита з різних боків тентами, які згортають щовечора. Весь час тут нуртує життям. Якщо зранку і вдень це торгівля й постійний рух, зустрічі (з обов'язковою бесідою) місцевих мешканців та шкільна малеча, що при зустрічі весело вигукує «Хелльо!», то вечірне життя геть інше, але таке ж насичене. Звечора місцеві збираються у спільних просторах або ж у вітальнях задля ігор. Щось схоже на лото. Любов до караоке, яку помічаєш ще в Хошиміні, виражається суто в особистому співі. З огляду на вузький фронт ділянки співуни змагаються у гучності, адже часом знаходяться зовсім поряд. При тому майже не чути жіночого співу. Схоже, поки чоловіки виливають душу, жінки готують вечерю.

Цілісність спільного простору, здається, має підґрунтя в особливостях місцевої спільноти. Нгуен Бінь Фуонг Тао (Nguyễn Bình Phương Thảo), досліджуючи значення народних вірувань у житті острівних рибалок, звертає увагу на тісний зв'язок останніх з громадою [30]. Він каже: «...вони тісно тримаються спільноти, не поділяючи одне одного на першого та другого, але завжди діє правило: “Перші приходять та обирають наступних”. Ця традиція заснована на оригінальній сільськогосподарській культурі, яку рибалки вивозили на нові землі. У повсякденному житті, особливо в час риболовлі на морі, прихильність людей, що працюють за тією ж професією, стоять в одному човні, поклоняються богу... є дуже необхідною потребою» [30, с. 70–71]. Якщо означувати цю спільноту між опозиційними ідентичностями — етнічною та культурною, то на перший погляд йдеться радше про етнічну. Хоча деякі висновки з дослідження і описи місця свідчать також про появу культурної ідентичності. По-перше, спільнота не цілком етнічно однорідна. Згідно зі статистичними даними Народного комітету району Фукуок у 2010 році, більшість мешканців складають в'єтнамці (95%), але крім них є близько двох відсотків китайців, один відсоток кхмерів і ще два відсотка представників інших етнічних груп [30, с. 64]. По-друге, це своєрідна синкретичність тутешніх вірувань. Люди поклоняються: рибі Онг (киту) (cá Voi), Матері та Богині (Mẫu và Nữ thần), богу-володарю священного царства села, що має спільну природу як патріарх нації (thần Thành Hoàng), Духу/дядьку, що пов'язані з морем і природою, національним героєм острова (як-от згаданому вище Нгуену Трунг Трюку) та мученикам антиколоніального спротиву (Anh hùng dân tộc), відомому

полководцю часів пізньосхідної династії Хань та генералу трьох королівств у Китаї Куан Конгу (Quan Công, Quan Vũ), учню Будди предку Хюе Куанг Дай Де (Huê Quang Đại Đê). Ця строката суміш богів, духів і героїв, здається, демонструє відкритість до «переосмислення» (re-conceptualization), характерного для культурної ідентичності, як описує Загорка Голубович [18]. На думку Нгуена Бінь Фуонг Тао: «Народні вірування рибалок Фукуока визначаються поклонінням Туї Лонг Тхань Мау, Кім Джао Тан Ну, Ба Кау, Ко Сау... є результатом міжкультурного обміну багатьох класів в'єтнамських, чамських, кхмерських та китайських мешканців» [30, с. 71]. І третім властивим саме культурній ідентичності проявом можна вважати те, як місцева спільнотою дбає про збереження довкілля, наприклад, бореться з пластиком сміттям.

Якщо ми розглядатимемо це місце через бінарні опозиції стосовно простору, спільноти і процесу, то в першому випадку це скоріш «диференційований простір» (за Лефевром [3]), що підтримується місцевою спільнотою — простір, привітний до відмінностей і не схильний до уніфікації; простір, де природа є невід'ємною частиною, а спільна історія — підґрунтям розвитку; простір, привітний до мешканців. Стосовно спільноти, це скоріше «сусідство», що будується навколо колективних цінностей, переконань і потреб змін у конкретному місці (за Мартін [31]). Нас не має вводити в оману відсутність протестного руху (характерної ознаки сусідства в його відносинах зі структурами урядування). Якщо боротьби за простір немає, то й прояви активізму не є обов'язковими. І стосовно процесів це місце характеризують радше «колективні тактики», пов'язані з місцями загальної дії і творчості мешканців, де простір розуміється як спільний ресурс розвитку (за Гіленом [32]).

Тут ми маємо визнати, що гіпотеза про вплив сільських мешканців на міський простір Хошиміна, коли вони стають містянами внаслідок міграційних процесів, не знаходить підтвердження. Люди, які, за словами Тао, «опираються на рівні й добровільні відносини, не змагаючись за свої титули чи інтереси» [30, с. 71], усвідомлюють вагу спільного простору і спільної відповідальності за нього, тож не можуть бути причиною чи призвідцями «деконструкції» середмістя. Такою рушійною силою має бути щось інше. В комуні Ган Дау ми знаходимо деякі підказки про існування цієї сили, яка ставиться до простору по-іншому, ніж місцева спільнота. З півдня до меж селища підбираються перша, друга і третя черги мега-готелю «Vinpearl Discovery», який у своїй однорідній забудові і відтвореній у його межах штучній природі цілком відповідає лефеврівському «абстрактному простору» [3]. У

«диференційованому просторі» комуни присутні ще не домінуючі, але вже досить помітні прояви іншості (відмінне ставлення до простору). Це нові житлові будинки, що чітко відокремлюють власний простір зі спільного і окреслюють приватні фізичні межі, — садиби, що привласнюють громадський простір. Тож можна припустити, що існує своєрідна [анти]спільнота «споживачів простору» (за де Серто [21]) зі «споживацькою ідентичністю». І те, як ця [анти]спільнота змінює простір, більше подібно до змін, що відбуваються в Хошиміні.

Висновки

Аналіз наукової літератури та практичного досвіду за темою дослідження показав, що у випадку заміщення населення простір переформатовується згідно з просторовими практиками і способом життя нової спільноти. Простір може змінюватись і перевизначатись повністю або частково. Відповідаючи на дослідницькі питання, мусимо зазначити, що ані міський, ані сільський спосіб життя не виключають розуміння цінності спільного простору. Втім це розуміння вибудовується у процесі взаємодії сусідства, так само як і відчуття спільної відповідальності. Відмінності у способі життя (міський/сільський) не є основним джерелом впливу на трансформації історичної забудови міст. Також важливо підкреслити, що вплив носіїв сільського способу життя на зміни міського середовища відбувається тільки через неформальні просторові практики, і цей вплив є не єдиним. В сучасних умовах набагато потужнішим є вплив «плинного суспільства», яка вкупі з просторовими стратегіями міської влади і визначає трансформації міського простору. А розуміння руйнівних сил змін міського середовища Хошиміна (у схожих проявах) дає важливий порівняльний матеріал для аналізу просторового розвитку міст України.

Література

1. Віст К. Порівняльні дискусії в постсоціалістичних міських дослідженнях // *Міська географія*. – 2012. – Т. 33. – №. 6. – С. 829–849.
2. Бореґард Р.А. Місто суперлативів // *Місто та громада*. – 2003. – Т. 2. – №. 3. – С. 183–199.
3. Лефебр А. *Виробництво простору* // Пер. Н. Дональдсон-Сміт, Безіл Блеквелл, Оксфорд. – 1991.
4. Хаус Дж. *Подвійна присутність? Міграції, виїзні кампанії та лютеци для незалежності Алжиру, Касабланки, Ханоя та Сайгона / Поєднання міста та села: Міграції, зв'язки між містом та селом та боротьба за незалежність в Алжирі, Касабланці, Ханой та Сайгоні // Монд (s). Гістуар, Іспанія, Відносини*. – 2017. – Т. 12. – №. 2. – С. 95–120.

5. Вайбель М. *Метрополії В'єтнаму* // *Географічне Рундшау*. – 2016. – Т. 68. – №. 2. – С. 4–9.
6. Вайбель М. *Міська неформальність: роздуми про офіційне та неформальне*. – Routledge, 2016. – С. 4–9.
7. Рапопорт А. *Форма та культура будинку, Прентис-Холл* // *Інс: Нью-Джерсі*. – 1969.
8. Сорре М. *Основи географії людини: Том III*. – Книгарня Арманда Коліна, 1952.
9. Лаллі М. *Міська ідентичність // Екологічна соціальна психологія*. – Спрінґер, Дордрехт, 1988. – С. 303–311.
10. Харві Д., Харві Д. *Міський досвід*. – Балтімор: Університетська преса Джона Хопкінса, 1989. – С. 256.
11. Уззелл Д., Пол Е., Баденас Д. *Ідентифікація місць, соціальна згуртованість та екологічна стійкість // Довкілля та поведінка*. – 2002. – Т. 34. – №. 1. – С. 26–53.
12. Зукін Ш. *Оголене місто: Смерть і життя автентичних міських місць*. – Oxford University Press, 2009.
13. Белани Д., Казало Л.В., Флавіан К. *Розуміння когнітивних, афективних та оціночних компонентів соціальної міської ідентичності: детермінанти, вимірювання та практичні наслідки* // *Журнал екологічної психології*. – 2017. – Т. 50. – С. 138–153.
14. Крід Д.В. *Вступ: визнання рустикальності – ідентичності та сили місця. Теоксеса Барбара Чінг – Джеральд В. Крід (тойм.). Знаючи своє місце – сільська ідентичність та культурна ієрархія*, 1–38. – 1997.
15. Елкон Е.Х., Трауго М. *Місце має значення, але як? Сільська ідентичність, прийняття екологічних рішень та соціальна побудова місця* // *Місто та громада*. – 2008. – Т. 7. – №. 2. – С. 97–112.
16. Фітчен Дж.М., Гіттельман С.Р. *Зникаючі простори, довговічні місця: Зміни, ідентичність та виживання в сільській Америці*. – Routledge, 2019.
17. Прошанський Х.М., Фабіан А.К., Камінов Р. *Місце-ідентичність: Соціалізація фізичного світу Я* // *Журнал екологічної психології*. – 1983.
18. Голубович З. *Антропологічна концептуалізація ідентичності* // *Synthesis philosophica*. – 2011. – Т. 26. – №. 1. – С. 25–43.
19. Ніїнімакі К. *Еко-одяг, споживча ідентичність та ідео-логія* // *Сталий розвиток*. – 2010. – Т. 18. – №. 3. – С. 150–162.
20. Ахувія А.К. *За межами розширеного Я: улюблені предмети та розповіді про ідентичність споживачів* // *Журнал досліджень споживачів*. – 2005. – Т. 32. – №. 1. – С. 171–184.
21. Де Серто М., Майоль П. *Практика повсякденного життя: життя та кулінарія*. Том 2. – U Minnesota Press, 1998. – Т. 2.
22. Слейтер Д. *Культура споживачів та* // *Придбати цю книгу: Дослідження з реклами та споживання*. – 1997. – С. 51.
23. Арнольд Е.Дж., Томпсон Ч.Дж. *Теорія споживчої культури (ССТ): Двадцять років досліджень* // *Журнал досліджень споживачів*. – 2005. – Т. 31. – №. 4. – С. 868–882.
24. Бауман З. *Рідка сучасність*. – John Wiley & Sons, 2013.
25. Вайбель М. *та співавт. Житло для груп з низьким рівнем доходу в місті Хошимін, між реінтеграцією та роздробленістю* // *Asien*. – 2007. – Т. 103. – С. 59.
26. Кампос Р. *Міська видимість і невидимість*. – 2016.

27. Баландьє Г. *Потужність на сцені*. – Фаярд, 2006.
28. Дуглас М., Хуан Л. *Глобалізація міста в Південно-Східній Азії: Утопія на міському краю – випадок Фу Мо Хунг, Сайгон* // *Іяпс*. – 2007. – Т. 3. – №. 2. – С. 1–42.
29. Ван Асше К., Беунен Р., Дуйневельд М. *Формальна / неформальна діалектика та самоперетворення систем просторового планування: дослідження* // *Адміністрація та суспільство*. – 2014. – Т. 46. – №. 6. – С. 654–683.
30. Тао Н.Б.П. *Роль народних вірувань у житті рибалок з острова Фукуок*.
31. Мартін Д.Г. *"Обрамлення місця" як створення місця: створення району для організації та активізму* // *Аннали Асоціації американських географів*. – 2003. – Т. 93. – № 3. – С. 730–750.
32. Гієлен П. *Виконання спільного міста: На перехресті мистецтва, політики та суспільного життя* // *Переривання міста: Художні конституції публічної сфери*. – Валіз, 2015. – С. 273–298.

References

1. Wiest, K. (2012). Comparative debates in post-socialist urban studies. *Urban geography*, 33(6), 829–849.
2. Beauregard, R.A. (2003). City of superlatives. *City & Community*, 2(3), 183–199.
3. Lefebvre, H. (1991). The production of space. *Trans. N. Donaldson-Smith, Basil Blackwell, Oxford*.
4. House, J. (2017). Double présence? Migrations, liens ville-campagne et luttes pour l'indépendance à Alger, Casablanca, Hanoi et Saïgon/Connecting city and countryside: Migrations, city-countryside connections, and struggles for independence in Algiers, Casablanca, Hanoi, and Saïgon. *Monde (s). Histoire, Espaces, Relations*, 12(2), 95–120.
5. Waibel, M. (2016). Vietnams Metropolen. *Geographische Rundschau*, 68(2), 4–9.
6. Waibel, M. (2016). *Urban informalities: reflections on the formal and informal*. Routledge.
7. Rapoport, A. (1969). *House Form and Culture*, Prentice-Hall. Inc.: New Jersey.
8. Sorre, M. (1952). *Les Fondements de la Géographie Humaine: Tome III*. Librairie Armand Colin.
9. Lalli, M. (1988). Urban identity. In *Environmental social psychology* (pp. 303–311). Springer, Dordrecht.
10. Harvey, D., & Harvey, D. (1989). *The urban experience* (p. 256). Baltimore: Johns Hopkins University Press.
11. Uzzell, D., Pol, E., & Badenas, D. (2002). Place identification, social cohesion, and environmental sustainability. *Environment and behavior*, 34(1), 26–53.
12. Zukin, S. (2009). *Naked city: The death and life of authentic urban places*. Oxford University Press.
13. Belanche, D., Casalo, L.V., & Flavián, C. (2017). Understanding the cognitive, affective and evaluative components of social urban identity: Determinants, measurement, and practical consequences. *Journal of Environmental Psychology*, 50, 138–153.
14. Creed, G.W. (1997). Introduction: recognizing rusticity–identity and the power of place. Teoksessa Barbara Ching–Gerald W. Creed (toim.). *Knowing your place–rural identity and cultural hierarchy*, 1–38.
15. Alkon, A.H., & Traugot, M. (2008). Place matters, but how? Rural identity, environmental decision making, and the social construction of place. *City & Community*, 7(2), 97–112.
16. Fitchen, J.M., & Gittelman, S.R. (2019). *Endangered spaces, enduring places: Change, identity, and survival in rural America*. Routledge.
17. Proshansky, H. M., Fabian, A. K., & Kaminoff, R. (1983). Place-identity: Physical world socialization of the self. *Journal of environmental psychology*.
18. Golubović, Z. (2011). An anthropological conceptualisation of identity. *Synthesis philosophica*, 26(1), 25–43.
19. Niinimäki, K. (2010). Eco-clothing, consumer identity and ideology. *Sustainable development*, 18(3), 150–162.
20. Ahuvia, A.C. (2005). Beyond the extended self: Loved objects and consumers' identity narratives. *Journal of consumer research*, 32(1), 171–184.
21. De Certeau, M., & Mayol, P. (1998). *The Practice of Everyday Life: Living and cooking*. Volume 2 (Vol. 2). U of Minnesota Press.
22. Slater, D. (1997). *Consumer Culture and Buy this Book: Studies in Advertising and Consumption*, 51.
23. Arnould, E. J., & Thompson, C. J. (2005). Consumer culture theory (CCT): Twenty years of research. *Journal of consumer research*, 31(4), 868–882.
24. Bauman, Z. (2013). *Liquid modernity*. John Wiley & Sons.
25. Waibel, M., Eckert, R., Bose, M., & Volker, M. (2007). Housing for low income groups in Ho Chi Minh City, between re-integration and fragmentation. *Asien*, 103, 59.
26. Campos, R. (2016). Visibilidades e Invisibilidades Urbanas. *Revista de Ciências Sociais: RCS*, 47(1), 49–76.
27. Balandier, G. (2006). *Le pouvoir sur scènes*. Fayard.
28. Douglass, M., & Huang, L. (2007). Globalizing the city in Southeast Asia: Utopia on the urban edge—the case of Phu My Hung, Saïgon. *Ijaps*, 3(2), 1–42.
29. Van Assche, K., Beunen, R., & Duineveld, M. (2014). Formal/informal dialectics and the self-transformation of spatial planning systems: An exploration. *Administration & Society*, 46(6), 654–683.
30. Thảo, N. B. P. *Vai Trò Của Tín Ngưỡng Dân Gian trong Đời Sống Của Người Dân Đảo Phú Quốc*.
31. Martin, D.G. (2003). "Place-framing" as place-making: Constituting a neighborhood for organizing and activism. *Annals of the Association of American Geographers*, 93(3), 730–750.
32. Gielen, P. (2015). Performing the common city: On the crossroads of art, politics and public life. In *Interrupting the city: Artistic constitutions of the public sphere* (pp. 273–298). Valiz.

Рецензент: д-р архітектури, професор, завідувач кафедри містобудування І.В. Древаль, Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова, Україна.

Автор: ІЛЬЧЕНКО Сергій Анатолійович
старший викладач кафедри архітектури
Харківська державна академія дизайну і мистецтв
E-mail – ilchenkostudio@gmail.com
ID ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5275-155X>

**THE IMPACT OF MIGRANT PEASANTS ON THE URBAN SPACE
(HO CHI MINH CITY — GÀNH DẦU)**

S. Ilchenko

Kharkiv State Academy of Design and Arts, Ukraine

Background: This article uses the term “way of living” in its connection with “place identity” to analyze the impact of new urban residents (migrant peasants) on the urban space transformation. In the thematic study of the spatial development of the Ho Chi Minh City center, the configuration of the influence of the key actors (state and community) is analyzed. The architectural environment of the Vietnamese Ho Chi Minh City (formerly known as Saigon) is considered in the context of the similarity of its development (consequences of development) to the transformation of the space of Ukrainian cities.

Methods: Observations and theoretical discourse on the recent changes in the city’s spatial organization are used to create a detailed description of several quarters of the city center on which the study focuses. This description allows us to understand the nature of changes in the urban environment, which is expressed in the continuous (daily) deconstruction of the historical environment, and the main drivers of this process. Turning to the hypothesis of the influence of the new residents’ “way of life”, which is different from the one of the urban residents, the study was supplemented by the analysis of the spatial organization and neighborhood of the fishing village of Gành Dầu in the province of tỉnh Kiên Giang.

Results: The study of the space-community interactions of this sustainable rural settlement determines the similarity of the “rural identity” of local residents with the “urban identity” (autochthonous urban population of Ho Chi Minh City) in terms of perception and use of the common space. Therefore, differences in lifestyle (urban/rural) are not the main source of influence on the gradual changes in urban morphology and the loss of authentic buildings. In the context of this study, the impact of “consumer identity” as a manifestation of a “fluid society” (characterized by instability and uncertainty) that is in the process of constant change is more noticeable. It is important to emphasize that the influence of the local community (with any type of identity) on the transformation of the urban space occurs only through the informal spatial practices, and is not the only or determining factor.

Conclusions: Due to the similarity of the processes of the spatial development of the Vietnamese and Ukrainian cities, this study provides a significant comparative example for the analysis of the urban environment transformations. This study helps to introduce a new research program that addresses the gap between the architectural analysis of the interaction between the (substituted) community-space and research in other scientific fields.

Keywords: urban environment, urban way of life, rural way of life.